

Prosinec 2019

Probace a její efektivita pohledem pachatelů, veřejnosti a médií

HLAVNÍ ZJIŠTĚNÍ

Probace patří k nejvyužívanějším opatřením moderní trestní justice. Ve většině hospodářsky vyspělých zemí je v současnosti více osob pod dohledem probační služby než osob vězněných. Kriminologické výzkumy potvrzují, že ačkoli má činnost probačního pracovníka na chování pachatele vliv spíše nepřímý, za určitých okolností může být z hlediska ukončení kriminální kariéry velmi efektivní. Zásadní podmínkou je navázání kvalitního vztahu s klientem. Na jeho základě pak může pracovník klienta motivovat a povzbuzovat k navození či udržení pozitivních životních změn, rozvíjet jeho vlastní schopnost čelit různým překážkám a problémům a usnadnit mu přístup ke stěžejním příležitostem typu nalezení zaměstnání či bydlení.

Význam osobního vztahu s probačním pracovníkem zdůrazňovali i sami odsouzení, s nimiž byla v rámci výzkumu uskutečněna hloubková a narativně zaměřená interview. Obdobně jako v zahraničních studiích se ukázalo, že pozitivní vliv probace spojovali především s konkrétními vlastnostmi a charakteristikami pracovníka, zejména pak s upřímným zájmem o jejich osobní problémy a s partnerským či respektujícím přístupem. Důležité pro ně byly okamžiky, kdy probační pracovník ocenil úspěchy či pokrok, kterého dosáhli. Toto povzbuzení vnímali jako určité symbolické uznání nové a nekriminální sociální role, neboť pracovník v jejich očích reprezentuje oficiální systém. Část dotázaných si také velmi cenila praktické pomoci, kterou jim pracovník nabídl pro řešení běžných životních problémů.

Výzkum veřejného mínění, uskutečněný na reprezentativním vzorku obyvatel České republiky, ukázal, že většina občanů považuje probaci za vhodný způsob zacházení s pachateli trestných činů. Striktně proti jejímu využívání bylo pouze 17 % dotázaných. Za příznivé můžeme považovat také zjištění, že oproti obdobnému výzkumu realizovanému před deseti lety významně stoupl počet respondentů, kteří mají alespoň základní povědomí o existenci Probační a mediační služby. Právě míra informovanosti o alternativních způsobech trestání je totiž pro podporu i další rozvoj těchto opatření velmi důležitá.

 Veřejnost by probaci uplatňovala zejména u mladistvých pachatelů, naopak za vhodné opatření ji nepovažuje u osob závislých na drogách či alkoholu, u recidivistů nebo u pachatelů, kteří při jejím výkonu selhali v minulosti. Samotná pravidla zkušební doby by respondenti stanovili velmi přísná. Odsouzenému by většina dotázaných odpustila pouze jednu neomluvenou absenci na schůzce s probačním pracovníkem. V situacích, jako je vyhýbání se splácení škody způsobené trestnou činností nebo lhaní o důležitých životních okolnostech, by respondenti většinou zkušební dobu ukončili a nařídili výkon trestu odnětí svobody.

 Dvě třetiny dotázaných (67 %) věří, že probace státu přináší ekonomický užitek, neboť ušetří část peněz vynakládaných na chod vězeňských zařízení. Podle 56 % respondentů probace zvýší šanci obětí, že se od pachatele dočkají náhrady škody, 43 % věří v její výchovný efekt a 33 % ve vliv probace na celkové snížení kriminality.

Nejdůležitější zdroj informací o kriminalitě a trestání představují pro občany média. Probace však není pro zpravodajství příliš atraktivní téma, a tak se o ní dozívají jen zřídka. O českém mediálním prostředí platí, že charakteristika zpráv o probaci se postupně mění. Naše analýza ukázala, že zatímco v době vzniku probační služby převažovaly zprávy informativního charakteru, z nichž bylo patrné očekávání ekonomické výhodnosti alternativních trestů či vyřešení problému přeplněných věznic, v současnosti je již zpravodajství o probaci barvitější. Ve větší míře se objevují také silné příběhy konkrétních pachatelů, které mají potenciál naklonit veřejnost ve prospěch alternativních trestů. Přibývá ovšem i zpráv kritičtějších, které hovoří o existujících či potenciálně hrozících problémech.

DALŠÍ ZJIŠTĚNÍ

Většina klientů PMS, s nimiž jsme v rámci výzkumu vedli rozhovory, projevovala jen velmi slabou důvěru ve vlastní schopnosti či sílu změnit svůj život k lepšímu. Potřebnou oporu proto hledali spíše ve zdrojích externích, zejména pak v partnerských vztazích, vlastních dětech či v zaměstnání. Jako důležité často vnímali zpřetrhání kontaktů na jedince, s nimiž je pojily předchozí kriminální zkušenosti. Za rizika, která by mohla vést k opětovné trestné činnosti, označovali především užívání alkoholu a návykových látek. Někteří si byli vědomi problémů s nízkou sebekontrolou a se zvládnutím náročných životních situací. Tato zjištění odpovídají poznatkům z výzkumů, které byly na téma probace a desistence realizovány v zahraničí. Pro další rozvoj probace v našich podmínkách by bylo vhodné uskutečnit kvalitativní kriminologické výzkumy na větších vzorcích pachatelů, a to ideálně formou longitudinálních a prospektivních studií.

Výzkum veřejného mínění potvrdil, že postoje občanů k probaci a jejímu uplatňování souvisí s mírou jejich informovanosti. Podpora tohoto opatření i celková shovívavost k pachatelům trestné činnosti totiž nápadně rostla s celkovým povědomím o vývoji kriminality, systému trestů či o existenci Probační a mediační služby. Sociodemografické znaky jako věk či pohlaví naopak u většiny otázek významnější roli nehrály.

ÚDAJE O VÝZKUMU

Výzkum byl realizován v letech 2017-2019.

Poznatky navazují na zjištění z předchozího projektu, věnovaného účinnosti probace z pohledu recidivy (VF20152016040).

Výzkum veřejného mínění byl proveden formou omnibusu na reprezentativním vzorku občanů ČR (celkem 1 000 osob).

Hlubková a narativně zaměřená polostrukturovaná interview byla uskutečněna s 11 klienty PMS.

Kvalitativní obsahová analýza mediálního obrazu probace se týkala novinových článků a televizního zpravodajství z let 2000 až 2002, respektive 2016 až 2018.

TEORETICKÝ RÁMEC VÝZKUMU

O efektivitě probace je nutno uvažovat v širším kontextu procesu desistence. Nejvýznamnější faktory, které vedou k ukončení kriminální kariéry, působí v běžném sociálním prostředí (nalezení uspokojivého zaměstnání, založení rodiny, narození vlastních dětí apod.). Zásadní výhodou probace ve srovnání s trestem odnětí svobody je skutečnost, že pachatel v těchto přirozených podmínkách zůstává a probační pracovník může prostřednictvím kvalitního vztahu s ním usilovat o to, aby byl potenciál těchto příznivých faktorů využit. Pro zhodnocení vlivu probace na desistenci se nabízejí kvalitativně zaměřené výzkumné metody, které umožňují na základě zkušeností samotných pachatelů detailně popsat silné i slabé stránky tohoto opatření. Rozvoj probace se neobejde ani bez podpory veřejnosti, neboť postoj komunity k osobám s kriminální minulostí do určité míry předurčuje i jejich šanci na úspěšnou reintegraci. Významnou roli hrají v tomto směru také média, neboť většina občanů získává informace o kriminalitě a trestání jejich prostřednictvím.

Celý výzkum je k dispozici [zde](#).